

Елла ПЕЧЕРСЬКА,

кандидат педагогічних наук, приват-професор ДЗ
"Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського";

Ольга ДІАКОВСЬКА,

вчитель музики НВК № 11, м. Артемівськ Донецької обл.

Формування музично-естетичної культури молодших школярів засобами духовної музики

Протягом останніх десятиліть у нашому суспільстві відбулися суттєві зміни, зокрема, активний розвиток так званої масової культури. Серійна продукція масової культури має низку специфічних ознак: примітивність людських взаємин, розважальність, культ успіху будь-якою ціною тощо. Відбувається своєрідна суперечність: через систему масових комунікацій люди мають змогу залучитися до мистецтва, але водночас сприйняття творів, що тиражуються цією системою, не потребує концентрації духовної енергії. Вказана ситуація свідчить про кризовий стан сучасної масової культури. Зважаючи на це, важливим завданням педагогічної науки і практики є здійснення естетичного виховання дітей і молоді.

Як відомо, *естетичне виховання* – це педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси. Без естетичного виховання неможливий повноцінний розвиток особистості.

Ефективним засобом естетичного виховання є духовна музика – чудове джерело мудрості й краси, що поєднує в собі ідеї церковних постулатів, високохудожні тексти і музичну досконалість. Музична культура суспільства невід’ємна від багатовікової співацької традиції православної церкви, що є нашим національним надбанням і багатством.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що характеристика понять "культура", "естетична культура" розроблена досить детально. Проте, на нашу думку, проблема формування музично-естетичної культури молодших школярів засобами духовної музики ще недостатньо розроблена в методиці, та й у практиці роботи з дітьми недостатньо використовується виховний потенціал духовних музичних творів.

Мета даної статті – уточнення сутності музично-естетичної культури та розробка методики її формування засобами духовної музики.

На підставі аналізу та узагальнення наукової літератури доходимо висновку, що **музично-естетич-**

на культура – це освіченість, ерудованість людини в галузі музичного мистецтва, її активна музично-творча діяльність, спрямована на пізнання навколишнього світу і самої людини в ньому, здатність осмислити своє місце в світі за допомогою музики та усвідомити свою невідокремленість від духовних цінностей (природи, мистецтва, інших людей тощо).

Виходячи з аналізу сутності музично-естетичної культури, нами розроблено її структуру, яка містить у собі наступні компоненти: *мотиваційний* – передбачає певну мотивацію, що стимулює будь-яку музичну діяльність; *емоційний* – стимулює освоєння надбань культури та супроводжується позитивними емоціями; *когнітивний* – полягає в ерудованості у відповідній галузі культури; *інтелектуальний* – означає розуміння навчального матеріалу та вміння оперувати отриманими знаннями; *творчий* – передбачає творчу діяльність учнів.

Християнство позитивно вплинуло на співацьку культуру українського народу, який став першозасновником духовної православної музики на Русі. До речі, хоровий богослужбовий спів а cappella (без інструментального супроводу) до 1917 року був обов’язковим предметом для всіх духовних і світських навчальних закладів України. У наш час відбувається відродження духовної музики: з’являються професійні й аматорські колективи, що її пропагують. До їх репертуару входять високохудожні твори Д.Бортнянського, М.Березовського, А.Веделя, О.Кошиця, М.Лисенка та інших українських композиторів.

Є й деякі педагоги, що працюють з дитячими хоровими колективами православної спрямованості. До головних рис духовної музики можна віднести наспівність, інтонаційну своєрідність, доступність мелодії та ритму для сприймання й виконання, зв’язок поетичного та музичного текстів, змістовність. У духовній музиці передано важливі моральні, соціальні, філософські позиції, тому вона має велике педагогічне значення.

Але не скрізь є змога організувати дитячі хорові колективи. Можливі й інші форми залучення школярів до духовної музики з метою формування їх музично-естетичної культури.

Наша дослідно-педагогічна робота проводилась у початкових класах навчально-виховного комплексу № 11 м. Артемівська Донецької області. Спираючись на результати теоретичного дослідження, ми визначили чотири критерії рівнів сформованості музично-естетичної культури молодших школярів: мотиваційно-емоційний, когнітивно-інтелектуальний, вокально-виконавський, рефлексивно-творчий. До кожного з цих критеріїв було визначено відповідні показники (тобто більш детальні ознаки). Показниками мотиваційно-емоційного критерію були музичні інтереси, переживання дітей, потреба в музичній діяльності, експресивність лексичних засобів під час висловлювань щодо музики, інтонаційна виразність мовлення. Показники когнітивно-інтелектуального критерію — загальна обізнаність щодо музики, усвідомлення художньо-образного змісту музичних творів і ролі засобів музичної виразності у створенні образів, здатність визначити зв'язок між характером музики та характером її виконання. Показниками вокально-виконавського критерію були ставлення дітей до сольного й хорового співу, володіння співацькими навичками, художньо-образна виразність виконання музичних творів. Показники рефлексивно-творчого критерію — здатність учнів до самопізнання засобами музики, прагнення передати власне ставлення до музики в різних видах художньої діяльності, оригінальність творчих виявів.

Діагностичний етап нашої дослідно-педагогічної роботи показав переважно невисокі рівні сформованості музично-естетичної культури школярів. Найважче дітям було виконувати завдання за показниками "усвідомлення художньо-образного змісту музичних творів і ролі засобів музичної виразності у створенні образів" та "здатність визначити зв'язок між характером музики та характером її виконання". Вказані результати ми намагалися врахувати у процесі наступного, формувального етапу нашої роботи. При цьому ми спиралась на такі загальнодидактичні принципи, як доступність, наочність, систематичність і послідовність, взаємозв'язок навчання та розвитку дітей, урахування їхніх індивідуальних особливостей. Окрім цього, ми спиралась і на принципи методики музичного виховання, а саме, єдність раціонального й емоційного та єдність технічного і художнього.

Розробляючи методику формування музично-естетичної культури молодших школярів, ми припустили, що цей процес буде більш ефективним за

таких педагогічних умов: 1) інтеграція духовної музики з православними святами, традиціями та обрядами; 2) поєднання духовної та світської музики в процесі навчання; 3) взаємозв'язок класно-урочної та позакласної форм роботи з музично-естетичного виховання.

Проаналізуємо вищезгадані педагогічні умови.

1. Інтеграція духовної музики з православними святами, традиціями та обрядами.

Православні традиції (з лат. *передача*) — елемент культури, що передається від покоління до покоління і зберігається протягом тривалого часу.

Після втрати традицій виконання духовної музики нелегко шукати шляхи до їх відродження, яке має відбуватися засобами ґрунтового, глибокого вивчення духовної музичної спадщини, а не поверхового ознайомлення. Під час вивчення духовної музики слід допомогти вихованцям відчути тремтливий релігійний дух церковних пісень українського народу, що вирізняється світлим, життєрадісним колоритом, теплими, лагідними інтонаціями та щирою релігійністю [4].

Педагогічне значення православних свят, традицій та обрядів полягає в тому, що вони допомагають розвивати пізнавальні можливості, емоційну сферу школярів, виховувати їхні моральні якості, впливати на душевне здоров'я та рівновагу, тим самим облагороджуючи душу і серце дітей. Православні свята, традиції та обряди органічно пов'язані з духовною музикою.

Наводимо методи, спрямовані на практичну реалізацію вказаної педагогічної умови.

Метод безпосереднього залучення дітей до православних свят і традицій "Незвичайна різдвяна казка".

Сутність методу. Ми розмовляли з дітьми про православні свята, такі, як Різдво Христове, Хрещення, Великдень, Трійця. На уроках музичного мистецтва дивилися святкові ікони, слухали піснеспіви.

Зміст уроку: У бесіді з учнями з'ясуємо, що Різдво — перше свято у році. Символом вічного світу, щастя, радості, що прийшли з Христом, є вічно-зелена ялинка. Не всі діти знають, що зірка на ялинці — це пам'ять про віфлеємську зірку, що вказала шлях до міста, де народився Ісус Христос. Ліхтарики та свічки на ялинці нагадують, як пастухи у темряві йшли до святого місця. Головні традиції святкування Різдва формувалися ще у давнині і сягають корінням у язичництво. У різних куточках світу з'явилися традиції зустрічі приходу в світ Сина Божого. Якщо придивитися, то можна побачити, що у різдвяних звичаях віддзеркалюються усі культурні та історичні епохи, оскільки кожне покоління привносить у святкування щось нове, особливе. Починаючи зі святого вечора, ходили колядувати

хлопці та дівчата. До столу готували кутю, залиту узваром. З Різдва до Водохреща продовжувалися зимові свята, наповнені всілякими розвагами.

Учням було запропоновано для слухання такі музичні твори: 1) "Тропар Різдва Христова" (муз. М.Ковалевського), супроводжується бесідою про Різдво; 2) колядка "Три славні Царі" (муз. Т.Окриці), в якій передано традицію колядувати у святій вечір; 3) пасхальний концерт "Да воскреснет Бог" (муз. І.Ковальджи), пов'язаний зі святковим вітанням; 4) "Слава, слава во Вишніх Богу" (муз. Д.Бортнянського).

З метою більш глибокого проникнення у морально-естетичний зміст вказаного свята була організована участь дітей у святковому богослужінні, присвяченому Різдву Христовому. Під час виступу діти виконали духовні твори (молитву "Тропар Різдва" та колядку "Три славні Царі"), які були раніше вивчені на уроках музичного мистецтва. Учням було цікаво та незвичайно брати участь у богослужінні, це сприяло покращенню результатів за показниками: *"художньо-образна виразність виконання музичних творів"*, *"прагнення передати власне ставлення до музики"* тощо.

Метод інсценування православного обряду.

Доцільність методу. Ознайомити дітей з православними традиціями проведів зими, святкування Масниці, сприяти посиленню інтересу до навчання. Інсценуванню передував урок на відповідну тему.

Зміст уроку: У бесіді з учнями уточнюємо, що Масниця – давньослов'янське свято на честь весняного пробудження природи і проведів зими. У традиційному побуті це свято треба проводити радісно, з нестримним молодечством, не відмовляючи собі у куштуванні смачненького. Головною традицією цього свята є приготування млинців, вареників з сиром, маслом. Млинці – символ сонця, недарма вони такі ж круглі, жовті й гарячі, в них частка його тепла й сили. Масницю святкують у вигляді ярмарка, діти та дорослі катаються на санчатах, співають пісні, беруть участь у різноманітних конкурсах. У центрі становлять опудало зими, яке роблять із соломи, одягають його. Дорослі спляють опудало, як символ поганого життя. Проводять різні ігри-конкурси, як-от: перетягування каната, катання на ковзанах, змагання, хто більше з'їсть млинців; хто зробить більш довге й гарне намисто з бубликів. Переможців нагороджують млинцями, бубликами, цукерками.

У кінці лютого учнями з нашою допомогою було інсценувано **православний обряд "Масниця"**, в якому діючими особами були: ведучий, скоморохи, діти, Сніговик, дівчина-Весна. Вистава проходила у шкільному дворі. Її сюжет доступний для молодших школярів.

Спочатку скоморохи ведуть між собою діалог про набридлу зиму і усіма силами намагаються ви-

проводити її. Потім з'являється Сніговик, який поспішає до приходу весни повернутися до Діда Мороза, але його затримують діти. Він з ними починає гратися у сніжки, кататися на санчатах з гори. Далі проводять ігри-конкурси, скоморохи проводжають Сніговика та зустрічають дівчину-Весну, виконуючи пісню "Прийди, прийди, Весно". Діти читають вірші, потім відбувається їх діалог з Весною, й усі разом спляють солом'яне опудало, що супроводжується виконанням пісні "Прощавай, Масниця". Потім діти, батьки та усі гості свята пригощаються млинцями й цукерками.

Діти із захопленням брали участь у інсценуванні обряду, що сприяло, зокрема, покращенню результатів за показниками: *"загальна обізнаність щодо музики" та "експресивність лексичних засобів під час висловлювань щодо музики"*.

Метод виховних ситуацій.

Нерідко виникають конкретні життєві ситуації, які потребують розв'язання таким чином, аби формувався позитивний досвід суспільної поведінки школярів. Як зазначає С.Карпенчук, виховною будь-яка ситуація стає тоді, коли набуває педагогічного спрямування. Можна пройти повз будь-який вчинок, приклад, факт, що міститься в прочитаному, побаченому, почутому, не звернувшись до його моральної сутності. В цьому разі навіть найоригінальніша і глибока за змістом ситуація стає нейтральною у виховному відношенні, оскільки не залишить яскравого сліду в думках і серці школяра. І чим привабливішою виявиться для учня ситуація, чим вона буде складнішою, відповідальнішою, проблемнішою в його очах, тим більше він затратить енергії під час її аналізу і тим якіснішим буде результат. Моральна сутність явищ по-справжньому відкривається школярам лише тоді, коли вони зуміють подолати труднощі самостійного аналізу і розв'язання моральних проблем. Це є важливою умовою закріплення знань і перетворення переконань у вчинки суспільної поведінки.

У процесі розв'язання виховуючих ситуацій у учнів формуються здатність уявляти себе на місці іншої людини, подумки бачити і "програвати" ситуації за неї, приймати за неї найбільш імовірні рішення і погоджувати з ними свої власні дії, виробляються прийоми етичного мислення [3]. На наш погляд, православні традиції та обряди – це сприятливі можливості для створення різноманітних виховних ситуацій. Одна з них безпосередньо пов'язана з попереднім методом.

Як відомо, останній день Масниці називається "Прощена неділя", що є останньою перед початком Великого Поста. На уроці розповідаємо дітям про значення цього періоду в житті православної людини, про те, чому остання неділя перед покайними днями

називається "Прошеною неділею", про традицію згадувати усіх тих, кого образив, навіть випадково, і просити в них вибачення.

Учням було запропоновано для слухання музичний твір А. Веделя "Покаяння", оскільки він виконується в храмі у Прошену неділю. Діти поринули в атмосферу зосередженості, глибоких роздумів. Їм було дуже цікаво ознайомитися з цією традицією, наприкінці уроку вони попросили вибачення один в одного, і це сприяло покращенню результатів за показниками: "загальна обізнаність щодо музики" та "здатність до самопізнання засобами музики" тощо. Педагогічна значущість вказаної розповіді та слухання музики полягає також в активізації емоційної сфери дітей, що є загальною та суттєвою рисою як естетичного, так і морального виховання.

Ігровий метод – "Подорож до найсвітлішого весняного свята".

Сутність методу. Учням пропонується на свято Світлого Христового Воскресіння здійснити "подорож" у минулі часи та з'ясувати, як відзначали ці дні наші предки та як святкують його в наш час, тобто "зазирнути за завісу" цього свята, побувати на святковому богослужінні та прослухати концерт, де лунає музика видатних композиторів, присвячена Воскресінню Христа.

Зміст уроку. У бесіді з учнями уточнюємо, що Пасха – це найголовніше православне свято (у перекладі з грец. *позбавлення, перехід*), яке символізує перемогу добра над злом, світла над темрявою. Це перехід Ісуса Христа від смерті до життя, його добровільна жертва в ім'я людства. Своїм воскресінням Христос визволив людей від смерті, дав надію всім на вічне життя. Святкують Великдень цілий тиждень. Люди ходять один до одного в гості, "христосуються" (тричі цілують один одного зі словами "Христос Воскрес! Воістину Воскрес!"), відвідують нічне богослужіння, святять паски та писанки у церкві, грають у Великодні ігри.

Одна з православних традицій – дзвонити на Великдень у дзвони. Кожний охочий у святкові дні може забратися на дзвіницю і дзвонити, скільки забажає, тому дзвін не стихає протягом усіх пасхальних днів. До речі, про дзвони є чимало легенд. Згідно з однією з них, колись давно одному священику наснився сон, в якому він побачив гарні польові квіти – дзвоники, що видавали від подиху вітру дуже приємні звуки. Після цього сну священик звелів створити велику співаючу металеву квітку та використовувати її під час богослужіння.

Деякі видатні композитори дуже тонко передавали звучання дзвонів у своїй творчості. Яскравим прикладом цього можна вважати С.В.Рахманінова, тому ми вирішили запропонувати дітям прослухати

твір "Сюїта для двох фортепіано" (фрагмент "Світле свято").

Традиційна краса столу в цей час – розмальовані яйця та паски. Традиція розмальовувати писанки йде від самого Воскресіння Христа, коли Марія прийшла до царя Тіверія і принесла з собою куряче яйце як символ життя, щоб сповістити про Воскресіння Христа, але цар не повірив, і на його очах яйце у руках Марії почервоніло. Дітям також корисно знати, що писанка – це символ життя, і кожен її колір має свою символіку: червоний – символізує відродження життя, жовтий – достаток, добрий врожай, білий – чистоту, блакитний – символізує небо, повітря, воду й здоров'я; зелений – рослинний та тваринний світ, а брунатний колір – матір-землю.

Перед цим святом учням була запропонована дитяча вистава "Пасхальний вогник", діючими особами якої були: ведучий, янгол, Марія Магдалина, оленячко, білочка, ведмедик, синичка та черепаха. Дітям було дуже цікаво ознайомитися з традицією святкування Великодня в усі часи, що сприяло, зокрема, покращенню результатів за показниками: "прагнення передавати власне ставлення до музики" та "здатність до самопізнання засобами музики".

2. Поєднання духовної та світської музики.

Цю умову обґрунтовуємо тим, що наша дослідно-педагогічна робота проводилася у природних умовах, ми не могли ізолювати дітей, які живуть у сучасному суспільстві, для проведення педагогічної роботи. Окрім цього, світова музична культура багата на високохудожні музичні твори, з якими ми вважали доцільним ознайомити учнів.

Наводимо методи, спрямовані на практичну реалізацію вказаної педагогічної умови.

Метод художнього осмислення музики.

Сутність методу. Діти з закритими очима слухали духовний музичний твір "Діва Марія", оскільки нас цікавили якість його сприймання учнями. Після прослуховування їм ставилися певні запитання: "Якою була музика?", "У чому полягають її особливості?", "Як композитор передав зміст твору?", "Які голоси ви почули в цьому творі?", "Що вам сподобалось у виконанні цього твору?" і т. д.

Слід зазначити, що перед тим, як вводити у програмовий репертуар духовну музику, доцільно ознайомити з нею дітей. Починати ми рекомендуємо з пояснення змісту музичних творів і, зокрема, з чим пов'язаний той чи інший твір (певне свято, тип служби). Перед початком слухання духовної музики налаштовуємо на неї дітей; роздаємо тексти піснеспіву, щоб усім було зрозуміло, про що співає хор. Можна також показати малюнки, ілюстрації, які відповідають змісту твору. Корисним є також метод

комп'ютерного показу. Допомогаємо дітям глибше розібратися в музиці.

Метод виховних ситуацій.

Вище вже йшлося про загально-педагогічне значення цього методу. В даному ж конкретному випадку його *доцільність* – з'ясувати з учнями роль матері у суспільстві, допомогти їм зрозуміти, що образ матері – це неповторний образ життя; усвідомити зв'язок між Матір'ю Божою та мамою кожної дитини; сприяти розвиткові емоційної сфери дітей.

Зміст уроку. З'ясовуємо, що Бог уперше приходить до дітей через материнську любов, тому ця любов найбезкорисніша. Матір – основа і джерело життя. Але треба так себе поводити, щоб не змушувати матерів страждати, не робити боляче своїми вчинками, адже дитяча невдячність залишає грубі рани на ніжному материнському серці. День Матері шанують у різних країнах нашої планети. Така велика популярність цього свята цілком зрозуміла, оскільки мама була і є найдорожчою та найріднішою людиною для кожного. У цей день є рація згадати Матір Ісуса Христа – Марію, яка росила, виховувала, любила свого сина, якій довелося пережити зраду його друзів, яка бачила його смерть, страждала, плакала і не могла нічого змінити, але продовжувала його любити. В кожній доброї людини є бажання навідати своїх матерів, бабусь, щоб виразити подяку за їхню любов, підтримку й самовідданість. Це зворушливе свято тому, що всі ми з дитинства і через усе життя несемо у своїй душі єдиний і неповторний образ – образ своєї матері, яка все зрозуміє, пробачить, притисне до серця і буде самовіддано любити свою дитину, незважаючи ні на що...

Учням задалегідь було запропоновано підготувати розповідь про свою матір, її професію, показати фотографії. На уроці ми слухали розповіді дітей, а також музичні твори: "Мама-мамочка" (муз. Л.Бакалова), "Мамочке любимой" (муз. Е.Гомонової), "Спасибі" (муз. І.Арсеева), учні читали вірші "Материнські руки", "Очі матері" та "Найкраща" (О.Фадеева), виконували пісні про маму, а також дивилися відео-слайди про життя Божої Матері, ікони у супроводі музичного твору "Діва Богородиця" (муз. та сл. О.Гончарова). Можна також прослухати й інші ліричні твори, на які багата українська та світова музична культура.

Діти із задоволенням розповідали, демонстрували фотографії своїх матерів, слухали музичні твори, співали, що сприяло покращенню результатів за показниками: *"загальна обізнаність щодо музики", "прагнення передати власне ставлення до музики", "володіння співацькими навичками", "художньо-образна виразність виконання музичних творів"*.

Метод життєвих та мистецьких аналогій.

Доцільність методу. Уточнити з дітьми, що найулюбленіше свято кожної дитини – це день її народження, ознайомити їх з духовним "днем народження" – Днем Янгола, з особливостями цих днів, провести зв'язок між сучасним (світським) та духовним святкуванням цих свят, формувати у дітей інтерес та бажання бути невід'ємною частиною духовного світу.

Зміст уроку. Немає сумніву, що День Народження – це улюблене свято дитини, якого вона чекає увесь рік. Повіdomляємо, що у кожного є ще й духовне народження, у кожної людини є своє ім'я, пов'язане з ім'ям святих. Є православна традиція відзначати День Янгола. Янгол-охоронець – це янгол, призначений для охорони кожної людини, яка носить православне ім'я. Янголів призначає Бог і надає людині під час Хрещення. День народження прийнято відзначати вдома з гостями, приймати подарунки, ласувати тортом та іншими смаколиками, загадувати бажання, а в День Янгола слід відвідати храм, поставити свічку своєму янголу, який виручає тебе в різних життєвих ситуаціях. Слід пам'ятати його та не забувати дякувати йому за чергове диво, за те, що він вас охороняє, адже подяка є найвищою і найкращою з винагород для янгола; робити у цей день добрі справи, допомагати людям. Отже, на День народження кожен отримує подарунки, а на День Янгола треба віддавати духовні подарунки близьким. Янгол – небесний заступник, і у кожної людини він свій. Наприклад, дівчинка з ім'ям Ольга відзначає День свого Янгола 24 липня, Микола – на день св. Миколая 19 грудня, Ірина – 18 травня. Потім кожен називає своє ім'я та всі дізнаються, коли їхнє свято, і виконують пісню "Янгелочок".

На цьому уроці діти слухали такі музичні твори: "День народження" (муз. В.Шаїнського); "Ангел – хранитель мой" (муз. І.Крутого); "Янгол мій" (муз. А.Хвойницького). Слухання музичних творів супроводжувалося відповідною розповіддю та бесідою щодо них.

Учням було дуже цікаво ознайомитися з традиціями святкування цих свят, вони бажали прочитати свої власні вірші, виконати пісню, зобразити відповідні малюнки, це сприяло поліпшенню результатів за показниками: *"музичні інтереси, переважання", "здатність до самопізнання засобами музики", "прагнення передати власне ставлення до музики в різних видах художньої діяльності", "оригінальність творчих виявів"* тощо.

Підготовка й проведення уроків, поєднання духовної та світської музики вимагає від учителя творчого підходу, активності у вияві знань, умінь та досвіду. Чимало педагогів стверджували, що вчитель

має бути вільним від влади схеми, яка потребує від нього стандартного проведення уроків. У поєднанні двох напрямків музики – духовної та світської – уроки, на наш погляд, будуть корисними, цікавими та сучасними.

3. Взаємозв'язок класно-урочної та позакласної форм роботи з музично-естетичного виховання.

Позакласна робота зі школярами розглядається в деяких науково-методичних працях (Д.Джола, А.Подаруєва, М.Ткаченко, С.Шмаков, А.Щербо та ін.) [2, 5, 7]. Нам імпонують думки Д.Болгарського, який, визначаючи завдання позакласної роботи, пов'язує їх з духовним вихованням дітей, а саме: формування духовно-моральних цінностей та орієнтирів, створення умов для підвищення духовної активності школярів; удосконалення соціального та психічного здоров'я дітей, виховання у них християнських рис поведінки, характеру; оволодіння знаннями щодо народної православної творчості, відповідної історії та традицій; виховання любові до ближнього, Батьківщини, сім'ї, родини та загального емоційно-радісного настрою [1].

У позаурочний час у процесі залучення дітей до духовної музики використовуємо різні види музичної діяльності у тісному взаємозв'язку. До репертуару пісень для хорового співу добираємо календарно-обрядові пісні, твори на біблійські сюжети, пов'язані з історією, оскільки вони мають духовну спрямованість, ігровий характер, нескладну мелодичну лінію і тому доступні для вивчення учнями початкових класів. Логічним вважаємо такий порядок вивчення пісень, що відповідає православному календарю:

- I чверть – обжинкові пісні;
- II чверть – пісні про Св. Миколая, різдвяні колядки, новорічні пісні;
- III чверть – щедрівки, веснянки, пісні до святкування Пасхи, гаївки;
- IV чверть – купальські пісні.

Вказані пісні розучуємо як на уроках, так і на заняттях хорового гуртка.

Окрім цього, використовуємо й інші форми позакласної роботи. Однією з найефективніших форм є постановка театральних вистав. Наприклад:

Театральна вистава "Свято Жінок Мироносиць"

У квітні, на третьому тижні після Великодня, коли святкують православний день жінок, День Жінок Мироносиць, учнями з нашою допомогою було поставлено театральну виставу, в якій діючими особами були: ведучий, 4 жінки-мироносиці (Марія Магдалина, св. Соломія, Марія Клеопова, св. Іоанна), 2 янголи, діти.

Доцільність проведення даної вистави. Виховувати в дітей інтерес до духовної музики, емоційний відгук, розвивати акторські та творчі здібності,

удосконалювати навички аналізу засобів музичної виразності та особливостей виконання пісень, спонукати слухати православну, духовну та народну музику.

Розпочинається вистава з привітання ведучого, який розкриває сутність свята, ознайомлює з його історією та традиціями. Потім виходять мироносиці і кожна повідомляє про своє життя, а ведучий розповідає: коли Христа розп'яли та поховали, жінки мироносиці йшли помазати тіло Ісуса. Мироносиці йдуть під музичний супровід, а діти виконують пісню "Мироносиці до гробу тихо йшли" (муз. І.Лепешинського, сл. В.Городецького). Потім їм являється Янгол (супроводжується музичним твором "У небі Янгол летів"), який сповіщає новину про Воскресіння Христа; діти читають пасхальні вірші. Мироносиці були здивовані цією новиною і виражають свої думки й почуття, виконуючи пісню "Чудо вище всіх чудес". Протягом усього свого життя вони були вірними Христу, слугували йому. Діти згадують своїх матерів, які, подібно до мироносиць, самовіддано слугують своїм близьким, сім'ї (читають вірші). Як фінальний акорд, лунає дзвін, а діти дарують кожному з гостей маленьку пасочку і писанку, а також христосуються з усіма. Діти із задоволенням брали участь у театральній виставі, що сприяло поліпшенню результатів за багатьма показниками.

Отже, запропоновані нами педагогічні умови мають важливе значення у формуванні музично-естетичної культури молодших школярів. Вони тісно пов'язані між собою, тому доцільною є їх комплексна реалізація.

Життя потребує активного пошуку різноманітних форм і методів виховної роботи зі школярами. Проведена нами дослідно-педагогічна робота переконує в тому, що духовна музика, поєднана з відповідними образами, сюжетами, має багатий емоційно-інтелектуальний потенціал і здатна ефективно сприяти формуванню музично-естетичної культури молодших школярів.

Література

1. Болгарський Д. А. Церковний спів у музичному вихованні та освіті / Д. А. Болгарський // Вісник православної педагогіки. – 1999. – № 1. – С. 39.
2. Джола Д. М. Теорія і методика естетичного виховання школярів: Навчально-методичний посібник / Д. М. Джола, А. Б. Щербо. – К. : ІЗМН, 1998. – 390 с.
3. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навчальний посібник / С. Г. Карпенчук. – К. : Вища школа, 1997. – 304 с.
4. Лозовий В. О. Естетика / В. О. Лозовий. – К. : Юрінком інтер, 2003.
5. Радюшина С. А. Обучение хоровому пению в детском православном хоре / С. А. Радюшина, М. Ю. Ткаченко // Виховання і культура. – 2007. – № 1--2 (11-12). – С. 181--183.
6. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – К.: ІПП ПО, 2002. – 270 с.
7. Шмаков С. А. Нетрадиционные праздники в школе / С. А. Шмаков. – М. : Новая школа, 1997. – 333 с.